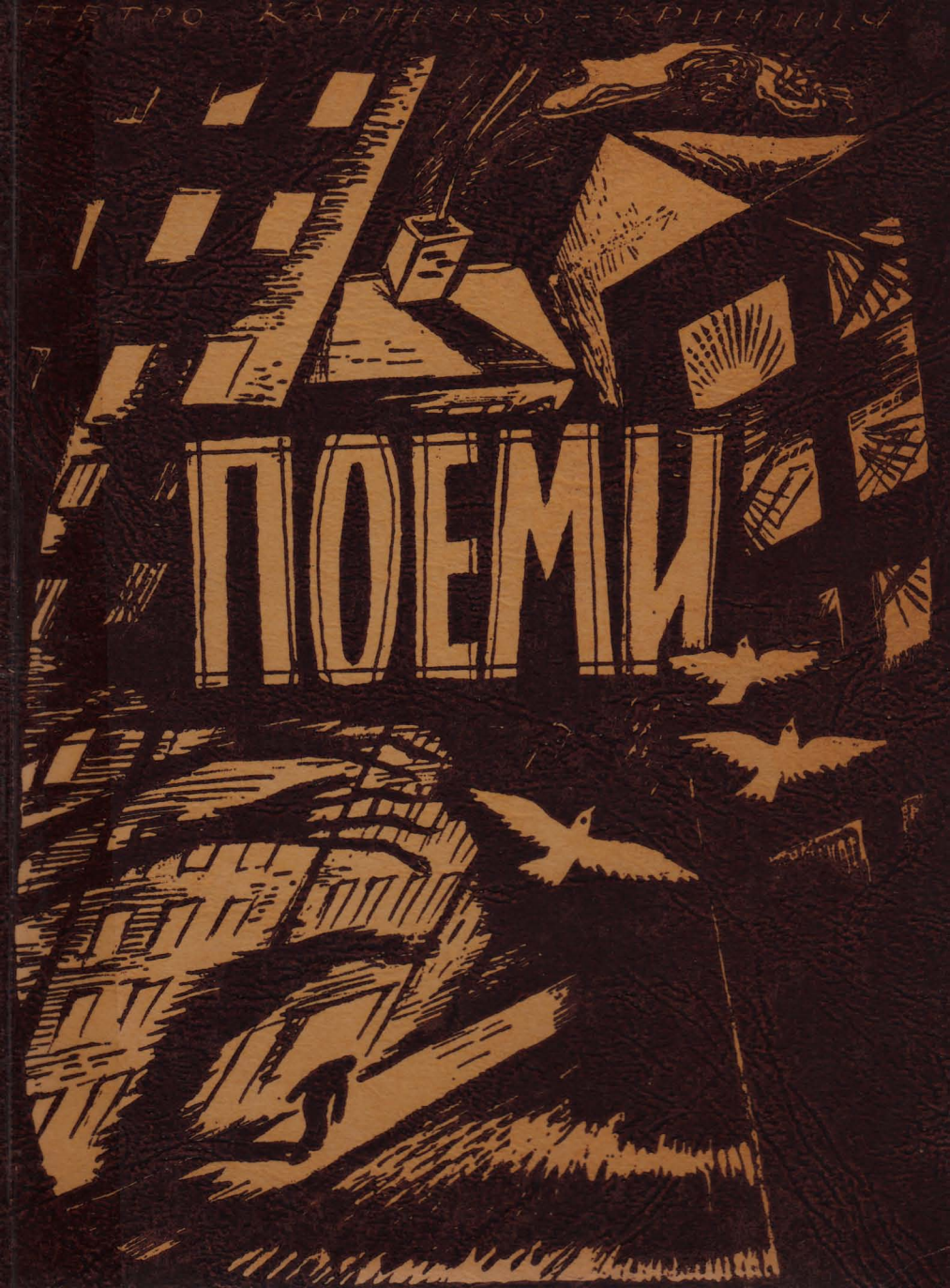

ПОЕМИ

ВИДАВНИЦТВО

ПРОМЕТЕЙ

ПЕТРО КАРПЕНКО-КРИНИЦЯ

П О Е М И

diasporiana.org.ua

П Р О М Е Т Е Й
Д Е Т Р О Й Т • 1 9 5 4

П. Козлов

Обкладинку і дружній шарж автора
В И К О Н А В
ЕДВАРД КОЗАК

ПЕРЕХРЕСТЯ

Надщерблене сонце розбилось за містом,
І бризки його по гранчастій вежі
Розсипались, пурпуром видавшись чистим,
Що гас і ставав, ніби плями іржі.

Нарешті, пощезли й вони. Тоді вечір
Узявсь фарбувати у хмуристу синь
Конаючий день. І, мов прагнучи втечі,
З духоти, в яку залягла вечорінь,

На клавишах листя пробуджений вітер
Заграв шелестку увертюру, й летів
Крізь парки, посплетення вулиць залите
Жевріючим морем рекламних огнів,

І стьобав у вікон блискучі зіниці
Важчезних огромів — цих гнізд і фортець
Півсвітнього бізнесу, золота й криці,
Закону для найнятих душ і сердець.

Коли ж увірвався і в темінь кімнати
Холодного подмуху струмись шаркий —
Професор зідхнув. За вікном синювата
Чорнішала ніч у безодні своїй...

Але іще вежу, здавалося, бачив,
Понурий Снага, за якою зайшло
Вмираюче сонце, як пісня юнеча,
Яка пролунала — і мов не було.

— Арсене... Найкращий мій учень... — І слово
Упоперек горла застрягло гірке.
Навіщо слова, коли знаєш чудово,
Що все, над чим б'єшся — даремне таке.

В уяві низались літа неспокійні,
Мов душ завойовників привиди, що
Блукають по пеклу за далечі мрійні,
Яких відкриття обернулось в ніщо.

Так! Жив не для себе він... Тропи й стежини
Життя його боляче злиті з життям
Кривавої Січі — народу країни,
Що власним і в муках гордиться ім'ям.

Професор не міг не розкрити без вагання
Буття свого зміст у ідеї, якій,
Свій розум віддавши, віддасть і останні
Зусилля, як батько сім'ї дорогій.

І виросло в ньому упевнення сильне
В Арсена, найкращого учня, що мав
Змінити його у розгулля свавільне
Доби шарлатанів, драбуг і прояв...

І ось... Ні, ця витівка злобних Ериній
(Навіщо й завіщо вона!) розірве
Серпанок спокою, і мислі орлині
Потьмарить, як лиха ятріння живе.

Сп'янілий безсонням, вночі, як у пущі
Бентежній, він чутиме болеч тяжку,
І рани в душі не загоїть цілюще
Коріння старого, мов світ, орняку...

Свистючого вітру поривчаста хвиля
Охльоснула темне вікно, і шумкі
Запахли знайомо так липи похилі,
Як пахли на плесах дзвінкої ріки

У іншій країні... Не хочеш, не треба б,
Але, от, в'являєш минулого дні,
І далеч козацьку, тривожну, і неба
Ясний оксамит, і столиці вогні...

О, земле, що соками тіло кріпила
І слала під ноги перейдену гать,
Найдовша розлука, найглибша могила
Синів твоїх вірних, кохана і мила,
Від тебе не зможе повік відірвать!

Він спрагло пахіття червнєве вдихає,
Схилившись над сірим столом, і йому
Вчувається голос Арсена: — Вітаю!..
Що з вами? Ви ще не заснули? Чому?

Візита ж моя, ця прощальна візита,
На досвіт призначена, вчителю мій.
Невже і тепер ще ви формулу „жити“
В даремних безсоннях, у тиші нічній,

Безцільно заковувать прагнете в пута
Абстракцій, забувши, що розум людський
Короткий, щоб дійсности велич збагнути
В одмінах усіх і у мудрості всій..

Життя — шахівниця, де ми пішаками
В заплутаній грі вижидаєм момент,
І істина в тім, що загорнеш руками,
Теорію визнавши, як інструмент.

Професоре — вірите? — тяжко й імлісто
В згвалтованій всім цим душі не моїй,
Бо, бачите ж: я між прислуг атеїста
Бертранда Рассела і Джона Дюї..

Це берег один... Залишили другий ми..
І різні вітри з них однаково дмуть..
І що ж?.. Розкривайте ідеї обійми,
Приходу якої завіяно путь!

На пласі концепцій великопростору,
В надлюдських і хижих оточенні сил
Я бачу, як ваша вмира непокора.
І прагнення ваші — шерехи могил...—

—Арсене... Чи ти ж це? — Промовив тривожно
Снага, і злякався питання, яке,
Свідомість ясну сколихнувши, у кожний
Ударило нерв — проклятуще й гнітке.

І він уявив свого учня неждано
У парку ряснім Лафаєта... Розлив
Іскристого сонця, веселку фонтана
І смуги алей гомінких уявив...

І вже в Монументі Арсен підійнявся
Угору — в прозору, п'янку височінь.
І чує, як солодко дише земля вся,
І бачить затоплєну в сонце далінь;

І клаптики міста, немов на долоні,
Він бачить, і все це здається, як сон:
— Чудово! Ні, варто вклонитись мамоні...
Держава... Багатство... Розгін.. Вашингтон!..—

І от він у синю вдивляється стрічку
Ріки, і здається йому, що це так:
В Дніпрі не вода, і Дніпро то не річка,
І ближчим, ріднішим стає Потомак.

Він мріє, і раптом... професора очі,
Як совість, як гнів і докір — перед ним.
І мрія щезає. Недоспані ночі
З'явилися над книгами, ніби скрізь дим...

І берег... Не цей, не цього суходолу
Далекий і рідний, як юність палка,
Якого забути не можна ніколи,
Хоч стежка до нього і в штормах зника...

Поблідлий Арсен витирає росинки
Холодного поту з чола, і уже
Не бачить ні неба, ні цяток будинків,
Ні річки, що в'ється лоснявим вужем...

І чує Снага його голос ізнову
Так виразно, близько: „...Навчителю мій,
Це тяжко... Крізь ранки, мов кров, порпурові,
Підпільні зв'язки, і в оточенні бій;

Та ніч окупантську — з міцною петлею,
Коли пламеніла для мене в імлі
Теорія в практиці вашої йдеї
На рідній, горбатій від горя землі;

Приреченість дій, сорок перший і другий,
І третій чи п'ятий задимлений рік, —
Дійшов до зневіри я.. Лютого друга,
Якого бичем свого духу нарік.

В двобої з душею задовго був розум.
Тепер — догорає ілюзії хмиз.
Мій прапор: сліпа безнадія!.. Не поза
Поетки із сміхом крізь вибухи сліз...

Лишилась мультка екзистенція власна,
І це — шкаралуща від міту, який
Манив мене в присмерк абсурду... Невчасно,
Можливо, прощайте, учителю мій!..

Ідеї тягар на столицю міняю
Цього континенту, що став нам обом
Порогом роз'єднання, хоч і єднає
Повітрям і небом, і сонця теплом.“

Снага відчува, як спалахують очі
Шаленим вогнем, що промінить з очей.
Він чує: — Оманою жити — це злочин! —
Останні слова, і гриміння дверей,

І вітру порив, і з шурчанням папери
Летять на паркетну підлогу з стола...
І що це: задуми жорстока химера
Чи дійсність такою в кімнату зайшла?

Професор підводиться, світло вмикає,
І бачить рукопису білі листки
В себе під ногами, й нікого немає —
Лиш він та світанку узор хисткі,

Та грому бубніння, та вітер — з Канади,
Та хльоскіт дощу — за розкритим вікном.
Торнадо! Рoste-наростає торнадо,
Сосилий у гніві своїм бурелом!

Закривши вікно, він стоїть мовчазливо,
Снага — у зажурі, в закові думок.
Увесь — як натягнена туго тятива,
І сивий увесь, як біблійний пророк.

Нарешті, схиляється знову над сірим
Столом, і спокійно продовжує твір —
Історії літопис, літопис віри
У злетах тріумфу і спадах зневір.

Крізь морок століть — від часів Арістея
Донині — як світло заблудлим в імлі,
Горить нестерпимим багаттям ідея
За право не гнобленим жити на землі,

На власній землі! Сторінок запилілих
Епох і віків глибина ожива,
І світиться думка, і на аркушах білих
Нові під пером голубіють слова.

Звитяжні підносяться гордо знамена
І списи чердені — у мряці негод:
На вічну історії димну арену
Виходить, іде непокірний народ.

Окуплена кров'ю здоровою слава
Вертається з бою й живе-невмира
У контурах свіжо воскреслих Держави,
У рокоті міст, рокотанні Дніпра...

І потім... Провалля немислиме... Чорна
В літописі пляма, як рани вогонь,
Що тіло шматує, живе і нескорне,
Жбурнувши людину в обійми безсонь.

Свистять нагаї.. Опускаються віти
В завмерлих гущавах вишневих садів...
Ридає неволі розтерзаний вітер
Над сірою продаллю стоптаних нив...

Безрадно хлюпоче, ступає — неначе
Без вершника кінь, похмурнілий Дніпро...
— Ні, досить! Занадо все виразно бачу...—
Професор на бік відкладає перо.

Але перед ним і, здається, довкола
Ще чітко гогочуть уярмлення дні.
Він дав би не руку, як Муцій Сцевола,
А душу палити свою на вогні,

Щоб лихо не мучило більше народу
В долині Дніпровій — бійця й трударя,
І зорі преясні і тихі щоб води
У пісні веселій жили кобзаря...

Снага зупиняється довго очима
На слові останнім рукопису: — Так,
І тут ця ж трагедії, зла й невмолима,
Причина — поразки одвічної знак.

Та ж сама: зневіра, анархія, зрада.—
Він хоче писати, але чує: гуде,
Лютує у дикому шалі торнадо,
Колишучи громом світання бліде.

І думає він про Арсена ізнову,
Затиснуті кутики вуст уявля,
Очей синювату безодню, і брови
Насуплені... —Дивне, колишне орля,

Ось ворогом зайдеш до мене в останнє
Змужнілий та серцю моему чужий...
Будь проклят, хто випив зневіри вагання
І чорної зради ядучий напій!..—

Торнадо бурхає, мов карі пришестья,
І гнуться дерева, неначе лоза,
І авто летить уперекидь на схресті
Доріг двох. І блискавки світло щеза.

І знов серед бурі, що трубить громово,
Що стогне й реве, як сто тисяч сирен —
Спалахує... Кров... І насуплені брови...
І кутики уст непорушні.. Арсен.

Як ще раз огненні стрибнули, крізь рокіт,
Лисиці, осяявши тьму бездоріж,—
З асфальту розхрестя криваві потьоки
Спливали з водою і брудом... Тоді ж

Професор Снага горілиць, у мовчанні,
На ліжку лежав, і не знати, чи він
Заслухавсь у вітру глухе завивання
І грохит, і зливи холодної дзвін.

Чи в'яву його розпинало болюче
Навіщення видив, що в мить самоти,
На Брокені мить, неспокійно-гнітючу,
До доктора Фавста боялись прийти.

Чи може і літ його стьожка барвіста
Урвалась — гарячих поривів межа:
Спинилося серце, велике і чисте,
І мертвим професор на ліжку лежав.

А може він просто заснув під довкола
Шалючу бурю, що й спокій несе,
Чекавши Арсена, й не знав, що ніколи
До нього не прийде Арсен. От і все.

...Мій друг, що приїхав на землю Колюмба
З Європи, мовчав. У гурті молодім
Асемблерів Форда насвистував румбу,
Як завжди, з гарячого Мехіко Джім.

Обідня кінчалась перерва... Суворе,
Здавалось, обличчя у друга було,
І він, що повіситись думав учора,
Дивився на мене і хмурич чоло.

— Арсена нема... А Снага ж як? — Задумний,
Мій друг, розгубився в метілі думок.

— Професор тут символ, Арсен — це я.—
Шумно

В цеху метушилися люди. Гудок.

*Вашінгтон — Детройт,
липень, 1953.*

УСТИМ

Хвища змішалася в тьмі опівніччя
З Брамса мадярським танком черга п'ять.
Звуки — у вікна, мов шквиря в обличчя...
Шиби, здається, від звуків дрижать.

Світло так сліпить різке!.. Волохаті
Пальці нервово гортають листки...
Білий щоденник.. Як душно в кімнаті!..
Звуки — у вікна.. У зшитку — рядки:

...І пригадалась наша зустріч незабутня.
Ми тільки третій день у Києві. Весна.
А у думках село... Дороги каламутні,
Що привели сюди... І я така одна.

Стою під баштою каштана, субіч дому.
Бринить духмяний вечір.. „Здрастуйте! Отак
Живем сусідами, а й досі незнайомі..“
Я аж здригнулася: усміхливий юнак —

Переді мною.. Відпливали дні на прощу
Глухої вічності, й народжувались дні,
І став юнак для мене другом найдорожчим,
Любов'ю першою озвавшись у мені...

О, мій Устиме! В непроглядній каламуті
Життєвих зблуд нам щастя випити дано:
Ти ось уже — в педагогічному інституті,
А я медичного — студенткою давно...

Ніг, що танцюють, густе тупотіння
Лунко — в кімнати шорстку тишину,
Ніби з п'ятьми хтось гострюче каміння
В пащі сіяючі вікон жбурнув.

Гуни гримлять? Заарканену жінку
Кіньми татари волочать презлі?..
Пальці нову відкривають сторінку
В білому зшитку на чорнім столі:

...За що, за віщо ця диявольська покута?..
Арештували батька вчора уночі,
Сьогодні вигнали мене із інституту,
І залишилося одно: сиди й мовчи!

Так перерізано моїх надій дорогу,
Немов ланцетом непотрібний нерв. І де ж,
В чий душі на цій землі шукать підмоги,
І до яких свій крок скеровувати меж?..

Я розказала все у розпачі Устиму:
Що ми втікли з села у Київ — куркулі,
Що батько мій, коли країна крилась димом
Війни, в Петлюри був — це знали у селі,

Що ми, до Києва, змінили п'ять околиць
Малих і більших міст.. Усе розповіла.
І мій Устим, — непосидючий комсомолець
І пролетар, — замислившись, не міг чола

Свого підвести довго й глянути на мене.
Я ждала вироку, як где страждань кінця
Напівпритомний пацієнт, жарінь шалена
В яким чергується із холодом мерця...

Хвища. І звуки — з навпротнього дому,
Звуки — малярський танок черга п'ять —
Б'ються у вікна, як птиць невідомих
Зграя недобра — і шиби дрижать...

Душно! Кімната здається, мов клітка.
Світло... Здається і світло різким...
Тінь незугарна від пальців — на зшитку...
Білий щоденник і чорним — рядки:

...Бульвар... Медичний інститут... І мертве листя
Каштанів падало, кружляючи, на брук.
В дзвінкім захопленні маленька наша Христя
Його ловила у долоньки ніжних рук.

Це все було таке звичайне і незвичне.
І був хвилюючим, до болю дорогим
Бульвар Шевченка. Інститут педагогічний
Ми проминули, де учився мій Устим,

І далі йшли... Тепер — озброєна вітрами
Осіння ніч взяла вже місто у полон.
Христинка спить, сама, як лялька — між ляльками,
І може сниться їй про листя дивний сон...

Мій муж готується до лекцій (він у школі —
Учителює). Я на кухні лиш одна.
І от записую: на звабнім видноколі
Мого життя — така жадана тишина.

Я не надякуюся Мойрі за цей спокій
В душі, журую потолоченій моїй...
Устиме, вимріяне щастя карооке,
Клянуся нашою дочкою, дорогий,

Що навіть смерть нас не зуміє роз'єднати.
Любов безсмертна, як життя! У кожную мить
І час, я вірна залишусь: жона і мати,
Як наш прапрадідний закон і честь велить...

З дому навпротиного — звуки зловіщі,
Вривчасто-гострі — у вікна ясні.
Хвища шурстить, і ось раптом ця ж хвища
Виє вже в ночі гучній далині.

Голосно! Дико! І потім, свавільна,
Тихшає, ніби стає нежива...
Пальці щоденник гортають повільно.
В пальцях тремтячих сторінка нова:

...Ти бачиш, згорене, і чуєш, Подніпров'я,
Середньовіччя воскресє на землі...
Димлять руйновища. Повніють ріки кров'ю.
І тїнь гойдається німецької петлі!

Я запишу, щоб пам'ятать на віки вічні
Неуявиме людознищувачів зло:
Вони поз'їхались палить, до цього звичні,
У кулеметному оточенні село,

Куди і нас пригнало вимучене місто...
Гаряча задим, стрілянини тріскотня,
Гранатні вибухи, мій стогін і зміїсте
У небо полум'я гуде — на сконі дня...

Я опритомніла в хатині лісниковій
(Устим дав кров свою для мене!) уночі:
Щось шепотів повстанцям лікар сивобровий
І він стояв, із автоматом на плечі —

За всіх дорожчий... Та сказать не міг ні слова,
Що вже дочки нема, що в попелі села
Її притоптано — пелюстку волошкову
Ненатлим варваром... Я руки простягла...

Ніг тупотіння ввірвалось оглушне
Тих, що танцюють під звуки лункі...
Душно в кімнаті холодній! Ой, душно!..
Білий щоденник і чорним — рядки:

...В коловороті всемогутньої тривоги
Відбушувала, скаженіюча війна.
І кратер сонця заяскрівся... І нічого
Все'дно—відрадного: барачна чужина!..

Якесь незвичне прочування огорнуло
Мене, навіюючи сум, і я не та,
Що рік, позаторік тому... На серце чуле
Злягла неznана ще, гіркава тягота.

Ох, і Баварія ж — мов урма чи пустиня,
І я — стеблина у пустельній сіризні!..
Боюсь майбутнього... Проваллям чорно-синім
Воно все сниться, уявляється мені..

Але навіщо цей докучливий неспокій
Мене стискає перевеслами хвилин?..
Ізнову ж трое нас.. Ми знов не одинокі:
В нас народився син..

Хвища — у вікна: невгонтна і люта..
Повінь ударила звуків дзвінких..
Вдарила й — що це? — нічого не чути
Тільки ляскоче відлунистий сміх.

Скити радіють? Украдену жінку
Половці кіньми волочать презлі?..
Пальці нову відкривають сторінку
В білому зшитку на чорнім столі:

..Так от який він, океан!.. Зелено-сіра
Гучить глибінь, в душі розбурхуючи щем...
На реях пружистих вітрів, як жовта гиря,
Висить, гойдаючися, місяць... Ми пливем.

Крикливих птиць за нами зграйка сумовита
Полює пристрасно, торкаючись води.
Прийшла задума. І снується пережите.
У вирвах пам'яті — минулого сліди:

В'язкі, забоїсті, причавлені пільмою
На перехрестях смутку, видив і примар...
І ось — Устим... Він заслони́в мене собою
Від непогодного життя і від пока́р

За цілий рід мій... Кров'ю власною півмертву
Мене, мов кволий колосок, підняв... Було...
Це все, усе було... Якщо любов є жертва,
То він — утілення її... Але зайшло

Рожеве сонце днів погаслих, і лякає,
Страшить прострілене Устимове плече,
Тоді, в повстанському заго́ні... Як — незнаю
Тепер повіддя буднів наших потече...

Пливем!.. Назад, мені здається, я ніколи
Не повернусь уже... Пінка глибочина
Підносить скирти хвиль рокочучих довкола,
І далина...

Рокіт, що, мов би ожив, океану
В музики вибусі щезнув... Танок!..
В такті музичному зовсім неждано
Рідний озвався чийсь крок...

Хвища — у вікна січе посивіла..
Тупіт.. І музики хвилі тремкі..
В пальцях сторінка — та біла-пребіла,
Чорні на білій сторінці рядки:

...Нью-Йорк — чудесне місто! Другий рік ми
[в ньому...]

Я вся цвіту серед Мангетенських споруд..
Тут і від бруду тошнота — не те, що вдома —
Це особливий і приваблюючий бруд!

Врости й живи — не скептицизмом пілігрима..
На життєвій сковзнувся ливні — умирай..
Ніяк не можу зрозуміть того Устима
Чому ввижається все більш йому свій край?

„...Бо задихаюся!“ — розгублено шепоче.
І в повесняний час питає: „Це зима?..“
Устим, Устим! Чого ж ти хочеш?
Шляхи у край твій замело... І їх нема...

Дурне бунтарство!.. Неуміння підкорити
Собі реальности хижацьку суету..
А цей маляр.. Ну, не дає мені і жити..
Такий упертий... Має душу золоту..

І має кеделак.. На ріверсайті дім теж...
Співвласник фірми, де прибутків — мільон...
Учора вимовив так солодко: „Ходімте ж...“
І я, здавалося, пливла в казковий сон...

І от чим більше приглядаюся до нього —
Стає він виразно якимсь мені близьким...
Питання: помилки у виборі дороги,
Я не вчинила? Що насправді мій Устим?..

Незримо борсаюсь, неначе у тенетах
Перепелиця — в лабіринті почуттів...
Премудрий Боже, де той шлях, дорога де та,
Якою б Ти мене, вщасливлену, повів?..

Музики радісний грім долинає
З дому навпротиного... Північ... Метіль...
Тихо в кімнаті... Спокою ж немає...
Стіл... І розкритий щоденник... І біль...

Душно як!.. Тиша наїжилась... Дзвінко
Падають тиші густі пелюстки...
Пальці нервово гортають сторінки...
В білому зошиті — чорним рядки:

...Здається, злочин довелося пережити:
В передсвітанок, як із праці йшов Устим,
Його звалило авто з ніг несамовите,
І щезло десь, на вітровинні голубім..

Не випадково, ні!.. Три місяці в лікарні..
І вдома — два, хоч і здається — цілий рік..
І заощадження повивітрились марні,
А він.. Який тепер із нього робітник?

Та і потрібен він мені такий навіщо?..
Його й думки мені чужі про рідний край
І заклинання цього світу... Ще зловіщий
Загостить час — і арештує ефбіай..

Я ці слова пишу в помешканні новому
(Усе протекція!) на ріверсайті, де
Навпроти дім його, о, ні, не дім — хороми,
І лип рясніючих подзвіння молоде.

І часто кеделак шугає, мов привіту
Жаданий оклик, що з захопленням ловлю.
І він, маляр цей, не дає мені і жити,
Оцей джентлмен, якого може я й люблю..

Хвища змішалась, не знаючи втоми,
З Брамса малярським танком черга п'ять.
Звуки — у вікна, з навпротиного дому,
Шиби, здається, від звуків дрижать.

Світло так сліпить різке! Волохати
Пальці сквапливо гортають листки..
Душно! Як душно в кімнаті!..
Зошит і чорним — рядки:

...Чи з чорта поміччю чи Бога, а кінчаю
Клубок домотувать вагань, і ставлю хрест
На всім, що є і що було в нас, хоч і знаю —
Це все в Устима викликатиме протест.

Хай скаженіє! Рід мій багнув споконвіку
‘Неперебірливо багатства й права — жить...
І от ніякою мораллю крови крику
Я теж не можу (та й не хочу!) заглушить.

Що на віку своїм прийшлося мені зазнати?
Нічого доброго! Який же судія
Мій крок огудить і в безчесті звинуватить
За те, що хочу жити по-людському і я?

І де той кодекс у згромадженні сторінок,
Який вину лиш у мені б одній знайшов,
Коли любов у цьому світі — тільки ринок,
І тільки бізнес, розрахунок — не любов?

Чому ж лишатимусь я винятком, що хочу
Врости в цей ґрунт, і в заспокоєнні забути
Мої, черемхою не випахнені, ночі,
Мою безрадісну і віхолісту путь?

...Бреде зима... По підвіконню ходить вітер...
Шугає кеделак за вікнами — вже й мій...
Про все домовилися: просто і відкрито...
Мадяр? Нехай мадяр на линві життьовій!..

Зі мною син... І я іду... Без повороту!..
Який і як мені ще квітнучиме май?..
Ну, що ж, Устиме... Так не хочеться скорботи...
Прости... Не гнівайся на мене — і прощай!..

— Як же це? Чуєш?! Вернися!!— Грохоче
Реготу буря, як моря прибий...
Очі великі... Здивовані очі...
Плаває дим у таверні їдкий...

Так, зрозумів: це він ще раз в уяві,
Тількищо читаний, зошит гортав...
— Пане... Нех же мном пан піє!.. — лукаво.
— Бросіла? Випей со мной!.. Нічерта!.. —

Віскі... Склянки... І коньяк... І мадера...
Боми... Бліді сифілітики... Дим...
Різно Устим підіймається, й двері
Хряскають різко за ним.

Хвища голосить, і вітер у груди
Б'є, щоб печаль остудити жарку...
Кроки повільні... Дорога — в нікуди...
Ніч омертвіла — в сліпим тупику...

Брамса мадярський танок... Ніби з ляку,
Серце завмерло, відчувши цей дзвін...
В сполосі мерклым уяви заплакав.
Син.

Кроки повільні... — Це що? Телефонна
Будка на розі?.. — І рурка — в руці.
Номер накручено... Порожньо й сонно...
Чиста застигла сльоза на щоці.

— Небо? Прошу канцелярію Бога!
Викличте Бога!.. Говорить земля...
Пекла пожежа залляла дороги...
Чорт воцарився!.. — І вітер шпурля

Снігу колючого пригорці в очі...
Будка розчинена... Рурка — німа...
— Значить, і Бог озиватись не хоче?
Що ж це, виходить і Бога нема? —

Руки тремтять, як від корчистих болів.
Ноги холонуть і хвища гуде.
Хвища і регіт. Устим збожеволів.

.....

*Нью-Йорк, серпень,
1952.*

ЛЮДИНА ІДЕ КРИЗЬ НІЧ

Вони чітко різьбляться переді мною: не подібні до багатьох, трагічні й щирі, і я бачу турботне, але чисте, як барвіста веселка, дитинство їхнє, молодість... Широкоплечий, в заснулої бурі позичивши спокою, проходить Валерій. Це він, під Марсом народжений, занадто рано полюбив баталістичне мистецтво і свій нарід, гартований у загравах баталій. І вже в юній підсвідомості його озвалося непереможне бажання: стати добрим вояком, дійти до генерала, маршала... Замислився Терентій Хміль, і, мені здається, я навіть чую струмування його мислей про вселюдське братерство, чудесну гармонію безмежного всесвіту, романтичне прийдешне. Так, він з дитинства був закоханий у поезію, хоч і не Маяковський, а образ Тіртея уявлявся йому ближчим на крутогір'ях до абсолютної правди... Чорнява Зоя підводить суворо-блакитні очі і дивиться просто в мою душу. Ох, ця Зоя! Вона здавна шукала дивної єдності протилежностей, і на зміну Енгельсу з'являвся Кант і Конт, Прудон і Гегель, шикуючись у стосах її книг. Для неї філософія зробилась — як подруга.

Прекрасні парості одного клімату, окріплі на одній вулиці, вони з усіх сил потяглися до сонця своїх прагнень. Та зненацька зашуміла смертонос-

ними крилами війна, крутіж подій вирвав їх із цілющого ґрунту, розпорошив і, коли охолело попелище боїв, кожен з них у свій час і кожен по своєму збагнув, що заблукав у світ власної катастрофи і опинився за бортом життя.

Тепер вони п'ють не з принадних казок, а з келеха дійсності гірке заморське вино. Багато чого змінилось в них за цей час, і навіть несподівано рано посріблилось волосся на їхніх буйних головах, тільки ж — чи так здавалося їм? — полумінь дружби залишився по-давньому незмінним. І знову, чисті у взаєминах і вже цим чужі для довкілля, Терентій Хміль і неспокійна Зоя оселились на одній вулиці, в одному будинку гнітючо-хмаросяжного міста, тужачи за невсипущим Валерієм, що десь горів і згорав окремо. І ось одного разу...

Зночіло... Зір тремтіння пурпурове
У шибях квітне маком огняним.
Бринять слова — уночніша розмова,
І пахне цигарковий дим...

"... В фотелі — Зоя... Може ожила в ній
Студентських буднів музика ясна...
І рідне місто... Й рокіт фронту давній...
І з "остівцями" в поїзді — вона...

Але очей суворих блискавиці
І серця крик — з'єдналися в одне:
— Так ти надій плекаєш синю птицю,
Яка твій вирій завтра не мине?

Себе зарадно дуриш і радієш?..
Скажи, не видко вам, таким, як ти:
До берега знадливої надії
Підпалено мости,

Поріддям тих, що мантию свободи
Вдягли для дурнів — тільки на парад?..
Був лютий час воєнної негоди...
Я лиш тоді оглянулась назад,

Коли Європи збішені вандали
Внесли в наш край безум'я хоругов,
І шлях нам до Держави перетяли:
І шибениця, й розстріли, і кров...

Було потрібно більшого?.. В розпуці
Я все ж не йшла назад, а — уперед...
Іще жила надією: Конфуцій
І Лаотсе, Христос і Мохаммед,

І хто там ще?.. Я пізно зрозуміла,
Пройшовши вздовж і впоперек цей світ,
Що справедливість — фікція... Могила
Серед хрестів на цвинтарі та плит... —

(Димка цигарка згаснула. Валерій
Черкнув сірник — і огник затремтів)
— І знов я полюбила не химеру:
Весну свою, загублену, як спів...

І землю... Землю зоряну, якої
Митарством не заміниш чужини...

Ну, так, настане судний день двобою
Світів, у шквалах бішених війни...

Ти ж, ідучи в ватагах інтервентів,
Нестимеш волю? Здійснення надій?
Тоді — чиїх, для кого?.. Ех, Терентій,
Поет ілюзій... Слова чародій!..

Що ж, грайся в жмурки! Райдугою слави
Вінчай свою убогу кожну мить...
Я жити в джунглях цих не маю права
І права взагалі не маю жись...

Хоча б, як жінка... Досить!.. — Зоя встала,
Наблизилась шелестко до вікна.
В'язалась сітка сутінків... Помалу
Густіла ніч — студена, мовчазна...

— Чортівська ніч, — окреслення не хібно
Цієї тьми... А втім — і в цьому жах:
В моїм Учора більш я непотрібна,
В моїм Сьогодні — зайва і чужа... —

.....
І я пішов... Ти чув напевно кроки...
Як Зоя повернула в дверях ключ... “
Але Валерій інше чув: неспокій
В душі збиравсь, як тьмяний гомін туч...

В очах, здавалось, крутяться скажено
Колеса днів: порошні, сірі... Він,
Терентій Хміль і Зоя... І зелене
Дитинство... (Дружбі ж вірні, як один,

Росли вони у місті... Спільні речі
Єднали їх — розраду матерів).
Під ним канапа скрипнула старечо
І він зідхнув. Цигарку запалив.

Думки ставали звірями, безжально
Втискали кігті в мозок, і крізь біль
Душі Валерій чув Отчизну дальню,
Свою Отчизну — в шумі міст і піль...

Озавась Терентій, лежачи на ліжку:
— Чому замовк, мій гостю, друже мій?..
— Уява наших літ бурунних книжку
Розкрила знов на трасі кам'яній... —

— Приймай життя таким, як є. Надія
Хай буде нашим гаслом! На землі
Нема нічого вічного... Стихія
Закони змінні креслить ув імлі

Століть, років і тижнів, що тропою
Маршують суєти — у вічний сон...
Умах переступити неспокою ..
Та мрячний безнадії рубікон —

Півуспіх це вже твій і мій, і всіх, що
Втікли в Заокеання, і на цім,
Як твердить Зоя, йдейнім кладовищі
Себе розпродують...

— Це в очі дим,
Терентій... Є одна в прогрес дорога:

Порвать окупи націй... Зрозумій:
Надійсь і жди — утвердження знемоги...
Але й, неначе в прізви шал сліпий, —

В минуле йти, як Зоя — божевілля...
Я бачу, ніби сонце пресвяте,
Світам наперекір пільми й свавілля,
Суремить третя сила, що росте

І місце наше — з нею. —

”Умираю...

Гангстери душать!.. Гро-о-ші“... — проквилів
Півсонний голос дикого відчаю,
І, за стіною, вмер у хащах снів.

— Про третю силу (тема фантастична!)

Я можу змайструвати тільки вірш,
Хоч зовсім оптиміст і не трагічний,
І сміливих безумство, ти повір,

Для мене лиш безумство — більш нічого,
Якщо не алкогольний хворий сон...
Змішання рас і націй — ось дорога,
Що у новий веде нас Вавилон...

Впрягтись льояльно в віщу колісницю... ..

Крізь рокіт бомб і чад, і пустирі
Брести на Схід!.. Надії синю птицю
Вітатъ у перших полисках зорі —

Чи це... —

— Терентій, друже мій, істерій
Побоюйся... Історія ішла
І йде шаблями розпаду імперій,
В змаганнях волі з пагубністю зла... —

— Я єсть поет нового Вавилону,
В якому світ — імперія одна,
Одна сім'я: лакеї і барони,
Народи й раси, вітки й племена... —

Валерій бризнув сміхом. — Золотисті
Плоди на кронах верб... Самообман!..
Патент на право оргій морфіністів... —
— Чекай! І це вже краще, ніж туман

Твого завулку, плач Єзекіїла,
В якого тогу вбратись хочеш ти
Намарно... —

— Ех, Терентій!.. Третю силу
Круті ведуть дороги до мети —

Це правда... Потім... Був би в цім полоні
Бридких інтриг, лукавства і скорбот
Хтось інший — взяв би мавзер і — до скроні...
Ти розумієш?.. От... —

.....
Зима. Хуртеча. Куриться світанок
У танці вітру білого — в снігах.
Слідів немає... Тільки дивний страх,
І кроків скрип — не знада забаганок:

Це будь живим чи мертвим на планеті...
Військове авто. Двое. — Документ! —
Два тихолунні постріли... Момент
Людське життя затримав у секреті.

І знову кроки... Вітру придорожне
Ячить шугання... Снігу білизна...
Гудуть узліски... Ближчає вона,
Кордону смуга — прагнення тривожне...

Продзеленчав трамвай. І повернувся
На другий бік Терентій, захропів...
І вже: весна під вікнами в цвіту вся...
Кімнати кут, освітлений напів...

Тіснява. Дим. І блиск очей. І слово
Тверде згучить, як викутий метал:
Засів моралі й правди трибунал
Судить судом своїм безпомилково.

"... Вигнання... Та у партії когортах
Р-революційних діють вороги!
Повинні їх ми вибити до ноги,
Загнать на той світ — виплеканців чорта!!

І на цека засіданні оцьому
Нехай Валерій скаже, як він міг
Шукать до комсомолу аж доріг...
Знаходить наших спільників у ньому..."

Необавки зчинився шум: — Дешеві
Його кличі...

- Це згубні манівці!
— Нехай повторить твердження оці!!
— Він большевик!
— Направду! Він большевик!!

— Спокійно! Зараз виступить Валерій. —
Усі прищушли. Тиша залягла.
І він ступив два кроки до стола
І так почав:
— Розкриті навстіж двері

Були мені в життя і всі дороги
В країні нашій, там,
Де зводяться міста,
Де всі степи розорано розлогі...

І ні, не ржа амбіцій, не портфелі,
Як вам, було для мене головне:
Щодня й щоночі мучили мене
Людей кругом обличчя невеселі... —

"Азефа учень виразно в розпуці" —
Хтось прошипів і хтось докинув: "Так!"
— Я в місті зріс... І знаю всі міста...
Для мене місто — серце революцій...

Так, знаю я: ростуть у комсомолі,
І месники, що помстою живі,
Готові в битви вирушить нові,
Щоб сад розцвів загубленої волі... —

.....

Один, мов корок з пляшки, із розкритих
Дверей Валерій вискочив. — Нехай
Я буду ворог вам! — Весни розлита
Німує синь...

Видзвонює трамвай

І верещить, і котить гуркотіння
Повз дім — у ночі сонну мряковінь...
Терентій трохи знітився...

Осінне

Курличе небо, тоне далечінь

У золотій метелиці — у листі,
Що кружеляє тихо — за вікном...
Немов чаклун, з опущеним чолом
Сидить людина в позі урочистій

Біля стола, схилившись непорушно
Над папірцем... Проклятий папірець!
З вікна потяг вологістю вітрець,
Але було редакторові душно...

О, Україно! Битись тяжко й жити
Для тебе, рідна... Зрадники, хруні
Порозвелись, як черви на весні...
Проста ось справа... Тільки ж розбери ти:

Конверт — як треба... Аркуш — анонімка:
"Єщо, предатель родіни, живйощ?.."
Терпкі слова погрози: "Не уйдьощ!"
Бо куля жде, а може й гостра фінка...

Узявши в руку аркуша зелений
Квадрат, вдививсь Валерію в лице
Редактор. — Чом, ви виясніть, ось це
Прийшло до вас, а не, скажім, до мене?

В мені ж, їйбо, нуртує найлютіша
Озлоба й гнів до всіх большевиків... —
Очей вогонь прижмурених розцвітів,
І він всміхнувся вимушено. Тиша.

Валерій: — Пане, лист цей друкувати
У "Ріднім Слові" зволите чи ні? —
Цвіли очей прижмурених огні...
І ось летить "під три вітри" з кімнати

Валерій, насміх чуючи позаду:

— Ну, й bestія ж!

— Це птиця не проста...

— Підступного зфальшовано листа:
Звичайна гра у відданість і зраду!..

Здалось — рипучі східці під ногами
Трищать, неначе вилежаний хмиз.
А він все нижче,

Нижче,

Нижче,

Вниз! —

І вибіг із будинку.

Сонце. Гамір.

Спинивсь один... І вже його немає:

В прудких потоках вулиць не знайти...
Линяє день... Прямує на мости,
На брук, між хідники, де не стихає

Гучня автомобілів, на алеї
Прямує скверів, парків і садів
Під сурми голосисті журавлів
У сяючо-багрянцевій кереї

Прозябла осінь. Хиляться дерева
У жовтім смутку. Шастає, немов
Заблуда, млявий вітер. Ніби кров,
Горить на вітрі далеч янтарева.

"Рятуйте!.. Душать!.. Гро-о-ші..." — за стіною
Спросоння голос вихопивсь. В цю ж мить
Терентій ворухнувся, з головою
Сховався під ковдру...

Вечір... І блакить...

І сонця на столі тускніють плями,
Згасає в шибках — сонце... — Що ж тепер? —
— Окей! Чому задумалися, сер?
Кордон ви перейшли... Ми — друзі з вами...

Це лиш формальність. Наша установа
Не емгебе... Пропоную — альянс...
Так от, чи азіятський ренесанс,
Оця ідея, в вас не випадкова? —

— Відповідаю: ні! У Хвильового
Вона душі м'ятежній проросла... —

.....
Гримуча ніч, беззоряна і зла,
Мов стогін океану грозового,

Дерев співких колише верховіття.
Кальна дорога лащиться, як пес
Чужий... Землі дудніння, шум небес,
Бездня тьми на грані передліття —

Немов одна симфонія... Валерій
Бреде наосліп, ніби в чорну твань,
В еміграційну ніч, у глухомань
Пустелі душ, у хиже царство прерій...

Один, як палець... Лащиться дорога
І кличе й що це?.. Де, ну, де ж вона?..
І перед ним — базальтова стіна...
Турик!.. По струнах нервів б'є тривога...

Валерій тяжко дише. У долоні
Холодний мавзер блиснув, і тремка
Зробила рух осмислений рука,
Його піднісши байдуже до скроні.

Відлунний гуркіт... Крик розлився дзвінко...
Терентій Хміль прокинувся.

Бліда,
Неначе мармур, власниця будинку
Стояла в дверях. — Чуєте ж?.. Біда!..

В своїй кімнаті... Зоя покінчила
З собою, газ відкривши... Ідіть хутчій!..

І тиша простогнала споловіла
В ушах — і все у тиші гробовій...

До вогких шиб ведмедем сиволапим
Туливсь туман... Як слід не розсвіло...
Де спав, на темно-бронзовій канапі,
Дитинства друг — нікого не було —

Лежав паперу клопоть... "Серед ночі
Будить я не хотів тебе. Пробач,
Що так зникаю в темряві пророчій —
Нової сили, днів нових сурмач.

Зустрітись неодмінно мусим скоро...
Вітання нашій Зої. Будь здоров!"
І чув тепер він: виструнченим хором
У нім ридала, схлипуючи кров;

Проймав його самотність, трепіткого,
В безтямі серця моторошний крик...
Неначе жмуток розпачу жаского,
Терентій в двері кинувся — і зник.

І стало порожньо, до відчаю порожньо в кімнаті,
в моїй душі, у всьому всесвіті. Я відчув: обірвалося щось у грудях несамовито боляче, різко,
безжально, і тоді зрозумів: Зоя — моя єдина
пристрасна любов, може навіть більше, ніж любов,
якої ніщо не поверне, і якої ніколи не побачу,
йдучи назустріч своєму безумному кінцю.

Лишилась порожнеча, Зоїн образ, бережений
пам'яттю, і в кожному будинку... газ.

Бариться світання — йому поспішати нема куди. Тоскно шелестять хвилини, і я зараз, в одязі чорному фабричного робітника, відйду на працю. А покищо примикаю повіки і бачу: Терентій схилиється над холодним трупом своєї товаришки. Він осамітнений. Гармонійність почуттів його порушена. Вавилон романтичного прийдешнього затуманився вологістю в широкорозкритих очах. Щось неусвідомлене й жорстоке перекреслило його дружбу, і він, шукаючи правди й рятунку для всього людства, не врятував близької для себе людини. Думки про Валерія, що як раптово з'явився, так і щез, пригасли. Вони, гострі й важкі, спалахнуть пізніше, і моє серце битиме тривогу: я не знаю, чи спроможеться Терентій Хміль піти за Валерієм, коли зустрінуться в завії подій, — однією дорогою, як друзі, якими вони досі були. Цього може не статися і тоді буде боротьба і буде кров. І якщо переможцем вийде Терентій, одного дня (не важно коли саме) він обов'язково витягне з кишені бравнінг і поставить крапку над власною сірою й не цікавою історією, що зветься життям — без жодного вагання, як оце я її ставлю на сірий папір.

*Чикаго, січень,
1953.*

ЗМІСТ:

	Стор.
Перехрестя	7
Устим	19
Людина іде крізь ніч	32

ЗБІРКИ ЦЬОГО АВТОРА:

Гримлять дороги (Чернігів, 1942, В-во „Українське Полісся“)

Полум'яна земля (Мюнхен, 1947, „Українська Видавнича Спілка“)

Солдати мого легіону (Чікаго, 1951, В-во „Орлик“)

Підняті вітрила (Авгсбург, 1950, В-во „Світ“)

Поеми (Детройт, 1954, В-во „Прометей“)

Petro Karpenko-Krynytzya

POEMS

(Ukrainian language)

Printed by "PROMETHEUS", 13824 Jos. Campau Ave.,
Detroit 12, Michigan

ВИДАВНИЦТВО

22. 1. 1977